

SOCIJALNI POKRETI I GRAĐANSKO DRUŠTVO: TEORIJA SOCIJALNOG PROCESA U AMERIČKOJ ZAJEDNICI

Arthur J. Vidich i Stanford M. Lyman
New School for Social Research, New York

SAŽETAK

U radu je prikazan razvoj američke sociologije. Osnovna teza je da je američka sociologija nastala kao zamjena za religiozno protestantsko i kršćansko učenje. Tako je sociologija zamijenila teodiceju i postala svojevrsna sociodiceja.

Autori objašnjavaju tezu na primjerima djelovanja sociologa na sveučilištima u Harvardu i Wisconsinu, kao i pomoću radova P. Lazarsfelda, T. Parsonsa, E. Goffmana, Roberta E. Parka i drugih. Posebna je pažnja posvećena analizi suvremenih strujanja neomarksizma u Americi i uvjetima za zasnivanje autonomnih socijalnih pokreta.

Socijalni pokreti u Sjedinjenim Američkim Državama imaju spasiteljsku komponentu, teže da izliječe ili dušu nacije ili individue. U osamnaestom i devetnaestom stoljeću takvi pokreti izrasli su iz religioznog buđenja, odnosno Prvog i Drugog Velikog Otkrovenja, pokreta što su se suprotstavili društvenoj nejednakosti i ekonomskoj nepravdi, a u odnosu na bolest individualne duše. Krajem devetnaestog stoljeća socijalni su pokreti u evangelističkim propovijedima govorili o eliminiranju siromaštva, o kontroli nad pretjeranom kapitalističkom eksploatacijom, o pročišćavanju politike, o održavanju moralnih standarda zajednice i kulture kao i o američkoj odgovornosti da spasi svijet od rata.

Kroz cijelu historiju, američki socijalni pokreti su se čvrsto držali ideje da američko društvo ne treba biti samo popravljeno, nego i usavršeno. Sredstva za takvo usavršavanje nalazila su se u doseg u svakog građanina; njihove vlastite organizacije mogu spasiti društvo od učinaka individualnih grijehova, kao i od zajedničke korupcije. Takvi su pokreti imali i širu misiju — afirmirati ispravnost američkog zahjeva da bude spasilačka nacija svijeta.

Duhovna osnovica tih socijalnih pokreta je američko puritansko naslijeđe. To naslijeđe nalazi svoju kvintencijalnu ekspresiju u voluntarističkom uvjerenju vjernika, u provođenju međusobnog nadgledanja, u

prihvatanju legitimnih građanskih organa, ali i u istodobnom priznavanju konačnog suvereniteta boga nad svim stvarima. Svi muškarci i žene mogu postati braća i sestre u okviru proširenog kraljevstva boga na zemlji, u američkoj zajednici. Međutim, s počecima industrijalizacije, demokratski karakter te zajednice bio je doveden u opasnost zbog novih oblika svjetske ekonomske degradacije, kao i društvene, rasne i klasne stratifikacije. Referentni okviri prebacili su se od teodiceje na sociologiju. Uvjereni da je Amerika još uvijek bila oslobađajuća nacija, nasljednici puritanskih božanstava, sociolozi, uzeli su kao svoj zadatak svjetsku perfekciju američkih društvenih, ekonomskih i političkih institucija i postali su nosioci obećanja jednog perfekcijskog društva. Ali, iako su religiozni vjernici prihvatili teodiceje, objašnjavajući razlike u individualnim sudbinama u odnosu na smrt, patnju, bolesti, nejednakost, i opravdavajući nejednoliku distribuciju bogatstva i socijalnih pozicija, sociolozi su težili osiguranju razumijevanja istih fenomena ne samo objašnjavajući načine utjecaja društva na čovjeka, nego pokušavajući i promijeniti te načine. Sociolozi su molili propovijed individualne i društvene regeneracije kroz znanost i znanstvenu tehnokraciju. Sociologija je osigurala ideološko opravdanje i inspirirala poticaj za postreligiozne društvene pokrete u Americi. U sociološkoj perspektivi odgovornost za spasenje premjestila se od molitve do praxisa.

Pod intelektualnim režimom sociodiceje pojavila su se nova objašnjenja, uključujući s jedne strane ona što su odbacila religiju i što su težila spasenju kroz sociokraciju, a s druge strane ona koja su odbacila mogućnost spasenja uopće i ponudila ili ci-

nične komentare ili proročanska obećanja. Sociodiceja je počela prvo dokazivati da kršćanska budućnost nije bila jedna iluzija za američki građanski poredak, morala je prihvatiti odgovornosti koje su prije bile božje, onda kada je on bio proglašen mrtvim.

Sociodiceja i građansko društvo

Implicitno je u sociološkom radu vladalo uvjerenje da posvećena nacionalna zajednica može biti uspostavljena u okviru granica Sjedinjenih Američkih Država. Sociologija je preuzimala fundamentalne probleme iz dilema i kontradikcija koje su proistjecale iz odnosa između boga, države i sve više pluraliziranog građanskog društva. Međutim, američki sociolozi nisu tretirali te dileme i kontradikcije kao neodvojive, bilo od teorije ili od prakse. Usredotočujući se na takve probleme kao što su rasa, etnicitet, nacionalnost, rad, spol, rod, dokolica, kriminalitet, devijantnost, zdravlje, temperament, siromaštvo, obitelj, environmentalizam, obrazovanje i mir, američki sociolozi u različitim trenucima razvitka discipline pokušavali vidjeti kako ropstvo, industrijalizacija, kapitalizam, urbanizacija ili demokracija mogu postati institucije i procesi perfekcijskog društva. Njihov »utopizam« oduvijek je bio »pragmatičan« — napad na specifičan problem i razvoj specifičnih metoda za njegovo rješavanje. Američki sociolozi uvijek bili mnogo manje zabrinuti historijskim, teorijskim ili ideologijskim pitanjima o porijeklu američkog kapitalizma ili o ekonomskoj stratifikaciji u zemlji, klasnoj strukturi ili birokraciji. Umjesto toga, definirajući svoje probleme kao one koji proistječu iz konzek-

venci tih »datosti«, oni su svoju pažnju usmjerili na rješavanje socijalnih problema. Njihova se perspektiva oslanjala na pretpostavci koja je proistjecala iz prosvjetiteljstva i datih socio-tehničkih izraza u radovima Comteovog učitelja Saint Simona da svi problemi mogu biti riješeni primjenom razuma i znanosti. U odnosu spram Evropljana¹ njihova sociologijska znanost i razmišljanja trebali su biti razrada božjeg posla.

Konstituiranje sekularnog uvjerenja

Formiranje američkog uvjerenja poslije 1850. godine zahtijevalo je prenošenje jednog ranijeg voluntarističkog koncepta i izbor u kršćansku zajednicu preko sekularnih procedura za pridobivanje građanskog identiteta. Calvinova originalna interpretacija jednog etnički limitiranog uvjerenja — odnosno božjeg izbora Izraela u kome je »jedan narod posebno izabran dok su drugi odbaceni«² — našla je izuzetno ambivalentan izražaj u sociologijskim formulacijama koga tko može uključiti u američku oslobađajuću društvenu cjelinu. U susretu s društvom koje je bilo sastavljeno od bijelih, crvenih, crnih, žutih i ljudi miješane krvi, kao i od katolika, protestanata, Ži-

dova, budista i pripadnika drugih religija, također i od ateista i agnostika, sociolozi nisu mogli da odluče što bi bio svjetovni kriterij za prihvaćanje ili isključenje. Veliki dio američke sociologijske teorije vrtio se oko pitanja kako pronaći odgovor koji bi bio sukladan i s kršćanskim idealima i s ustavnim garancijama.

U pokretu koji je favorizirao asimilaciju i u teorijama koje su proricane njezinu neizbježnost, sociolozi su mislili da su otkrili rješenje u kojem će kulture, etniciteti i religije biti jednostavno pridodati američkom »loncu za topljenje« (melting pot). Međutim, mnogi sociolozi su upozorili da je asimilacija pod utjecajem ljudskih želja, odnosno posljedica nečije želje da postane punim članom američke zajednice. Način na koji su sociolozi mjerili tu želju i mogućnost asimilacije zaprijetio je da isključi u potpunosti i zadrži za značajno vrijeme jednu ili nekoliko grupa. Naime, sociolozi su se međusobno razlikovali po podobnosti za voljno socio-kulturno prihvaćanje američkog etosa i vremenskom trajanju testiranja za određenu grupu. Socijalna propovijed asimilacionista, od kojih je Albion W. Small odličan

¹ Tako intelektualni počeci američke sociologije stoje u oštrm kontrastu s onim u Evropi kao što je to nedavno sumirao Alvin Gouldner: »Prvo, (evropska) sociologija razvila je kritiku političke ekonomije naglašavajući kompetitivni tržišni individualizam. Drugo, rana sociologija oponirala je institucionalnim religijama, uključujući i katolicizam i protestantizam, promatrajući kritiku deizma kao nužnu osnovicu znanosti, i vidjela je znanost kao nužnu osnovicu suvremenog društva. Ukratko, kritika konvencionalnih i uspostavljenih religija bila je za rane sociologe (posebno Saint Simona), kao i za marksizam, početak svih kritika. Treće, i posljednje, rana sociologija odbacila je dominaciju društva od strane države i držala je državu kao onu koja podređuje društvo i kao esencijalno arhaičku tvorevinu, sve dok je njezin karakterističan oblik bila dominacija uz pomoć sile.« (Alvin W. Gouldner, *The Two Marxisms: Contradictions and Anomalies in the Development of Theory*, New York, Seabury Press, 1980. str. 363.)

Američka sociologija s povremenim izuzecima priključila se mančesterskim i kasnije kejnzijskim stremljenjima slobodnom tržištu, shvaćajući sociologijski posao kao misiju u ime jedne svjetske protestantske eshatologije promatrajući državu kao agenciju za znanstveno rukovođenje ljudima.

² John Calvin, *Institutes: Institutes of the Christian Religion*, ed. by John T. McNeil, trans. by Ford Lewis Battles, Philadelphia, Westminster Press, 1961, III, 21:5. Citirano iz T. Dunbar Moodie, *The Rise of Afrikanerdom: Power, Apartheid and the Afrikaner Civil Religion*, Berkeley, University of California Press, 1975, str. 25.

primjer, nije imala nikakvog obzira spram kultura starog svijeta, običaja, tradicije imigranata i nije vjerovala da država ili građansko društvo ima određenu obavezu da sačuva ili zaštiti imigrante od vatri »lonca za topljenje«. Dok su priznavali pluralizam interesa, nisu istodobno poštovali pluralitet etniciteta. Demokratsko građansko društvo osniva se na kompeticiji objektivnih ili političkih interesa; privrženost i samosvijest kulturne naravi trebalo je da ustupi pred onim što je Robert E. Park nazvao »koordinacija sentimentata«, nužna za voljna udruživanja građanskih osoba. Rasa, međutim, suprotno nadama asimilacionista, napuhala je psihičke, kulturne, ekonomske i emocionalne veze u takvim nevjerovatnim kompleksnostima da se opći socijalni proces pokazao neefektivnim za konstituiranje svjetovne zajednice.

Pokret za amerikanizacijom imigranata je slijedio. Napuštajući interes za stvaranjem homogenog nacionalnog uvjerenja sociolozi su 1950-ih godina i kasnije redefinirali proces prijema u tom smislu da je mogao biti primjenjen princip pluraliteta kulturno i rasno distinktivnih naroda. Svi će biti prihvaćeni ukoliko pokažu svoju naklonost za američku sudbinu u svjetskoj politici. Razlike u rasi, religiji i uvjerenju mogu sada biti tretirane kao socijalni indikatori novog tolerantnog i etničkog diferenciranog svjetovnog američkog identiteta. Cilj asimilacionističkog pokreta bio je postignut u kazuističkoj rekonstrukciji američke socijalne organizacije, što je bilo viđeno kao problem mnogostrukog rasnog, etničkog i religioznog lojaliteta — bilo je definirano kao nacionalna osobina.

Upravljanje društvenim pokretima kroz svjetovno uvjerenje

Rješavanje problema asimilacije otvorilo je problem, kako svjetovno građansko i pluralističko društvo može upravljati svojim legitimno različitim stanovništvom. Upravljanje je oduvijek bila tema američke sociologije koja je naglašavala društvenu kontrolu i administrativno vođenje društvene promjene. Harvardska rana sociologija (ugrađena u radovima Williama Jamesa, Josiah Roycea, Francis Greenwood Peabodyja i Edwarda Cummingsa), koncentrirala se na individualno uključivanje u ispravna građanska udruženja koja će osigurati socijetalno samoupravljanje zajedno s moralnim spasenjem. Harvardski mislioci će administrirati takve društvene pokrete koji su mogli biti potrebni da bi poboljšali i podržali uvjerenje zajednice. Nezavisno nastali pokreti za promjenu i socijalnu rekonstrukciju ne smiju ostati neovisni, nego moraju biti asimilirani u nacionalnu potrebu.

Znanstveno upravljana državna administracija građanskog društva i socijalna rekonstrukcija dostigli su svoju kvintescencijalnu formu kao prakseološka teorija u radovima sociologa sa sveučilišta u Wisconsinu. Tamo, u vrijeme kada protestantska crkva više nije osiguravala moralni okvir za građansko društvo, Richard T. Ely traži drugu instituciju koja bi mogla osigurati etičko vođenje — moralni autoritet i integrativno bratstvo. Za Elyja je jedina alternativa crkvi bila sama država, ali ta država treba biti istraživana s protestantskom benevolentnošću i spasiteljskom strašću. Država je trebala postati nosilac protestantske misije, apsorbirajući sve

probleme i različite svjetovne interese građanskog društva u sebe samu, rješavajući ih u skladu s vjerskom svjetovnom etikom. Nalazeći se između države i naroda, sveučilište i njegovi profesori trebali su postati vikari novom društvenom poretku i znanstvenici nove administracije. Država koja je trebala prihvatiti disciplinarnu funkciju koje su ranije ispunjavali puritanski magistrati, prihvaćala je one koji su pokazivali znakove javne spremnosti da postanu pravi građani i takve ih je trebala stimulirati. Ta wisconsinjska ideja predstavljala je alternativu političkom usmjeravanju za američko građansko društvo.

Država je sada bila odgovorna za dobro i dušu društva i svih njegovih građana. Ne samo da je uzela pravo da upravlja tenzijama inherentnim svjetovnoj teodiceji, nego je sprečavala druge, osim religioznih vođa koji su subordinirali judaističko-kršćansko naslijeđe državnim autoritetima. Svakako, neuspjeh društvene ili ekonomske politike ostavio bi državu ranjivu za nezavisno osnovane opizicijske pokrete, kao što su na primjer oni koji su se razvili za vrijeme velike krize. Pred mnogobrojnim napadima na građanski i društveni poredak, federalna je vlada prihvatila novu kejnzijsku doktrinu dajući centraliziranoj državi blagostanja mogućnost da postane ekonomski i društveni menedžer nacije. Državno administrirani kejnziizam će apsorbirati ili se suprotstaviti alternativnim prijedlozima za socijalnom rekonstrukcijom.

Ideja Wisconsinina i njezina nacionalizacija kao što je New Deal, eliminirat će religiozno provjeravanje svjetovnih autoriteta, ali ga neće zamijeniti s adekvatnom svjetovnom etikom ili nekim sličnim izvorom. Upravljački tehnokratski znanstvenik koji služi

administraciji, pretpostavlja da javna politika i politički lideri koji je zastupaju već posjeduju jedan inherentni moralitet. Znanstvenik — politolog predao je državi pravo da odluči što će biti dobro društvo. Prema tome, socijalni pokret kao i građansko društvo postali su predmeti državne politike.

Teologije za državnu administraciju

Četrdesetih godina dvadesetog stoljeća novi temelj za svjetovnu teodiceju bio je konstruiran — teorija socijalnog sistema. Transformacija religioznih u državni autoritet postavila je jednu dilemu: autoritet nije mogao više biti legitimiziran pozivanjem na boga. Teorija socijalnog sistema Talcotta Parsonsa našla je put k tom problemu razrješujući autoritet u harmonici dinamičkog ekvilibrirajućeg sistema. U njegovoj slici društva sve individue zauzimaju statuse koji definiraju njihova respektivna prava, privilegije, dužnosti i odgovornosti. Samo društvo načinjeno je od sistema međusobno ovisnih statusa. Prema tome, svi imaju mjesto u socijalnom sistemu u odnosu na funkciju koju izvode. Održanje sistema kao cjeline zasniva se na ispravnom izvođenju uloga i svaka je individua pozvana da djeluje prema svojim mogućnostima, ali ne nužno i da primi prema svojim potrebama. Parsonsova sociodiceja objašnjava te nejednakosti referirajući se na »uska grla« sistema. Autoritet je atribut za sve statuse i uloge, ali u nekima od njih autoritet je njihov glavni atribut. Autoritativne uloge su kritične za kontinuirano održavanje sistema. U toj koncepciji, autoritet je odvojen od tijela. Autoritativne uloge postale su službe u uredima. Obavljene funkcije više se ne mogu pripisati individuama, nego iz-

rastaju kao artefakt jednog ureda koji je i sam dio šireg sistema funkcionirajućih uloga i statusa.

Sistemičko razuđivanje autoriteta učinilo je nemogućim držati osobno odgovornim izvršne organe za njihove vlastite činove. Moralna odgovornost nalazi se u uredu ili u sistemu ureda čega je to samo jedan dio. Svjetovni autoritet nema nikakvu osnovicu za moralitet izvan svog samogenerirajućeg procesa integracije. U koncepciji nema više ni moralista niti moralnih, svi su moralisti i moralni u okviru sistema funkcionalno povezanih međuovisnosti. Politike socijalnog sistema moral vezuje uz posjedovanje i kontrolu sredstava za interakciju³. Socijalni pokreti zahtijevaju to posjedovanje i kontrolu. Međutim, država koja je imala slične zahtjeve konfrontirala je sve socijalne pokrete kao svoje kompetitore. Ali, isključivo zbog svojeg monopola nad novom ideologijom tolerancije pluralizma, država je bila u stanju da kooptira gotovo sve intransigentnosti tih pokreta. Kada pokreti nisu mogli biti kooptirani, na scenu su stupile druge snage kao što su politička suđenja i slično.

Osim za one marksiste koji su se priklonili teoretičarima socijalnog sistema, marksizam je postao jedini značajniji izvor za intrasigentni socijalni pokret u Americi (i u svijetu) u poslijeratnoj eri. Dok je za Parsonsa i za neoutilitarističke teoretičare razmjene javni moral vođen skrivenom rukom dinamičkog ekvilibrijuma, za neke varijante poslijeratne marksistič-

ke sociologije, on je upravljen svjetskim etičkim proročanstvom historijskog materijalizma. To je također postala građanska religija, kao što je korektno upravljanje kontradikcija između ljudi i države pripisano komunističkoj partiji ili njezinom birokratskom nasljedniku — teorijskom mandatoru i nosiocu historijske samosvijesti. Ta građanska religija ujedinjuje individu, građansko društvo i državu u zadatku postizanja jedne eshatologizirane svjetske historijske težnje.

Varijanta te građanske religije može se naći u konvergenciji marksizma s pozitivističkom društvenom znanosti. Paul F. Lazarsfeld je to definirao na slijedeći način: »Što je postalo znano kao marksistička sociologija, došlo je bliže no i jedan drugi zahtjev ove vrste da (bude) striktan model za teoriju.«⁴ Lazarsfeld vidi problem u tome da država i građansko društvo u SSSR-u i Americi još nisu postigli perfektu integraciju zbog perzistencije alijenacije među stanovništvom. U SSSR-u međutim, kriterij za istraživanje ovog problema postavila je vladajuća partija, koja, kao »avangarda radničke klase« uzima sebi za zadatak upravljanje »ekonomskim i kulturnim životom u zemlji«. Budući da je »prihvatila empirijsko socijalno istraživanje, često znano i kao konkretna sociologija«, kao put kojim se »konkretni podaci o stanju nacije pribavljaju«, partija je komisionirala sociološka istraživanja da pokaže — po riječima dvojice sovjetskih sociologa koje spominje Lazarsfeld — da »u mnogim

³ U okviru varijante sistemskog pristupa, razmjenska teorija je koncentrirana oko same razmjene i definirana je mehaničkim kalkuliranjem dobitaka i gubitaka. Budući da svaka razmjena sadrži sama u sebi svoj moralni sadržaj, nikakav moralni princip se ne zahtijeva. Sistemi i teorije razmjene »rješavaju« problem autoriteta, moraliteta i etike preokrećući samu interakciju u građansku religiju. Razboritost društva za takve teoretičare sastoji se u beskrajinim razmjenama koje, za njih, predstavljaju dušu društva.

⁴ Slijedeće je iz Paul T. Lazarsfeld, *Main Trends in Sociology*, New York, Harper Torchbooks, 1973.

slučajevima članovi kolektiviteta, uključujući neke od radnika nisu još postali svjesni (**pris censure**) toga kako su njihovi vlastiti fundamentalni interesi i interesi socijalističkog društva koincidentni«. Takav nedostatak samosvijesti definiran je u sovjetskoj društvenoj misli kao alijenacija. Alijenacija je u toj perspektivi definirana kao neuspjeh revolucionarne socijalizacije i država na sebe preuzima zadatak liječenja tog neuspjeha.

Alijenirana individua još se nije u potpunosti podredila idejama sovjetskog uvjerenja ostajući, dakle, neobnovljenom. Obnavljanje individue, međutim, mora se postići uz tehničku pomoć sociologa koji i sami smatraju da »... suzbijanje alijenacije čovjeka u socijalističkom režimu može biti znanstveno proučavano kroz sociološka istraživanja«⁵. U Lazarsfeldovoj pozitivističkoj sekti marksističke građanske religije država i građansko društvo trebaju biti ujedinjeni u jedno nepodijeljeno jedinstvo, u svjetovno društveno jedinstvo, posvećeno racionalnom administriranju ljudske alijenacije i nastavljanju dijalektičkog historijski neizbježnog puta općesvjetskom spasenju. Kao građanska religija, suvremeni sovjetski marksizam karakteriziran je i voluntarističkim podređivanjem i represivnošću, onemogućavajući time nužnost podređivanjem i represivnošću, onemogućavajući time nužnost za pojavljivanje bilo kakvog društvenog pokreta.

Neki američki neomarksisti izrazili su svoju varijantu sociologije kao građanske proročanske religije i odvojili je od bilo kakvog stvarnog soci-

jalnog pokreta. Oni naglašavaju inherentne kontradikcije koje čine kapitalističku državu neefektivnom u rješavanju svojih fundamentalnih problema i projektiraju njezino raspadanje kao dio internacionalne klasne borbe. Za takve mislioce »kasno« kapitalističko društvo samo je privremeno uokvireno nacionalnim granicama. Njihova obrana društva (i historije) zasniva se na njihovom proročanstvu budućeg milenija i na nužnosti prevazilaženja tih ograničenja (činjenica i vrijednosti) što stoje na putu njihovog ispunjenja. Međutim, ti neomarksistički sociolozi su »znanstveni« proroci bez masovnih ili klasnih sljedbenika.

Još jedno zasnivanje grupnog porotka je i građanska religija što ju je evangelizirao Robert Bellah. Za Bellaha društvena znanost sama za sebe postaje društvena religija: »... mi možemo... reći da je u suvremenom društvu društvena znanost uzurpirala tradicionalni položaj teologije. Danas je društvena znanost ona koja nam govori koje vrste bića smo mi i što smo na ovom planetu. Društvena znanost je ona koja nam objašnjava naše osobno ponašanje i legitimizira strukture koje nas upravljaju. Društvenoj znanosti smo povjerali taj zadatak kao uostalom i nama samima, da bez obzira koji termin upotrijebili, 'opravda putove božje čovjeku'«⁶.

Za Bellaha su etika, moralitet i eshatologija postali područje intelektualnih znanstvenika. Međutim, u svijetu u kojem je, kako to Bellah priznaje, »biblijska religija... potisnuta na periferiju«, svaki intelektualac može braniti moralnu superiornost

⁵ M. Iovtchouk i L. Kogan, »Changement dans le vie spirituelle des ouvriers en URSS«, u La Sociologie en URSS, Rapports des membres de la delegation sovietique au vie Congres international de Sociologie, Moscow, n. p. 1966, p. 268. Citirano u Lazarsfeldu, Main Trends in Sociology, Ibid., str. 42.

⁶ Robert Bellah, »The Power of Religion in the Contemporary Society«, Part. II, Biblical Religion and the Ideology of the Modern World. str. 10. Office of the University and Young Adult Ministries.

svojih osobnih vrijednosti i svaka disciplina može zahtijevati da postavi korektne moralne standarde i da skicira budućnost društva. Te građanske religije najvjerojatnije će se susresti jedna s drugom u prostoru uvjerenja, sveučilišta, gdje borba postaje borba za duše kolega i studenata.

Poslije 1945. godine, odgovori većine američkih sociologa na dileme i kontradikcije građanskog društva reflektirale su odvojene i ponekad konfliktne putove protestantizma i marksizma. U radovima Ervinga Goffmana i njegovih sljedbenika, međutim, nalazimo na napor da se opiše građanska religija koja postoji bez ovisnosti o bogu, državi ili historijskoj neizbježnosti. To je građanska religija orijentirana prema drugima. Dakle, ona teži da uzdigne karizmu i da je obrani od stigme društveno nepotvrđene ličnosti. U Goffmanovoj nepriznatoj spinozijanskoj perspektivi bog nije mrtav nego je njegov posvećeni aspekt razuđen, smješten u atribuciji samoposjedovanja koju svaka osoba poklanja jedna drugoj nadajući se da će i drugi tako postupiti. Svako biće je angažirano u usamljenom socijalnom pokretu.

U Goffmanovoj viziji nečega što je nerazvijenije od građanskog društva nema ni religiozne etike niti uspostavljenog sistema centralnih vrijednosti koje bi upravljale građansko ili međusobno ponašanje; nedodirljivost, u krajnjoj konzekvenci ispravnog kalvinističkog boga, zamijenjena je nepristupačnošću moralno odgovornih snaga. Društvo je postalo vrsta komunikativnog ponašanja⁷ gdje svat-

ko prezentira efikasne isprike ili opravdanja za činove koji se dovode u pitanje. Čitav život je deduciran na samointeres i samopromociju. Proždrljivi ego upravlja odnosima jednih s drugima. Goffmanove opservacije predstavljaju kritičnu točku završetka u analizi moralne strukture građanske zajednice. Uopćeni drugi je nestao i kolektivna akcija je reducirana na međusobnu ispomoć ili pak na napad na tuđi ego.

Goffmanova je sociologija priznanje jedne neprijatne dileme s kojom se ljudi susreću u svijetu bez boga, bez teodiceje, bez eshatologije. Izostajanje normi takvog svijeta vodi ljude da teže demonskoj distrakciji u različitim poduhvatima, stratejskim igrama, manipulacijama odnosa u javnosti, igrama s promjenom uloga i drugim avanturama, odnosno neobičnim ili smjelim aktivnostima koje se odvijaju u vremenima i mjestima koja su čvrsto odvojena od njihovog rutinskog života. Takvi emancipacijski činovi međutim osuđeni su da budu preobraćeni u životno ograničavajuće oblike. Jedno vječno tolerantno pluralističko društvo kooptira takve oblike transformirajući ih u prihvatljive životne stilove.

Transformacija teodiceje u sociodiceju koincidirala je s općom i svuda prisutnom sekularizacijom i racionalizacijom što se odvija na cijelom Zapadu. Osnovni problem je naći sredstvo za borbu s prijetnjom nuklearne katastrofe⁸. Međutim, svi osnovni problemi teodiceje i dalje su zadržani: muškarci i žene još uvijek teže da stvore ispravno i miroljubivo društvo,

⁷ Teorija komunikativnog ponašanja koja polazi od tog uvjeta i povezuje ga s rekonstrukcijom historijskog materijalizma započela je s Jürgen Habermasovim *Communication and the Evolution of Society*, Boston, Beacon Press, 1979.

⁸ Vidjeti Arthur J. Vidich, »Hiroshima's Legacy: The Theodicy of Man-Made Hazards«, *Anthropology Resource Newsletter* 4, No. 3, 1980: 3, i »Prospects for Peace in Nuclear World«, *Journal of Political and Military Sociology*, 1980, Vol. 8, str. 85—97.

za sebe i svoju djecu. Oni se trude ne samo da razumiju prirodne i socijalne nejednakosti, nepravde i neuspjehe koje traže svoja objašnjenja, nego također i da ih izliječe. Američka sociologija kao nasljednica protestantske teologije usmjerena je prihvaćanju sociodiceje koja će biti ili jednaka ili čak veća od svog religioznog prethodnika. Ali, iako je naslijedila svijet poslije industrijalizacije i imigracije što je deprivirao puritanizam njegove efikasnosti kao teodiceje, on još uvijek nije našao svoju čistu svjetovnu javnu filozofiju. Socijalni pokreti našeg vremena ne prolaze mnogo bolje. Ako su oni revolucionarni, uspijevaju jedino ukoliko odvoje fundamentalno radi-

kalne elemente svoje ideologije od njihovog bitnog interesa. Oni su zatim apsorbirani u moderni američki svjetovni ekvivalent spasenja — miroljubivu socijalnu reformu koja rekonceptualizira kraljevstvo božje na zemlji kao jednu već uspostavljenu činjenicu ili kao postupno-će-bitu-postignuta utopija budućnosti. Ukoliko su pak religiozni, povlače se u asketizam ili u hedonističku neodgovornost ili ulaze u političku akciju kao reakcionarni ili radikalni pokreti koji zamjenjuju ideologiju za američki neuspjeh što nije razvila opću filozofiju.

S engleskog preveo
Ognjen Čaldarović

Arthur J. Vidich
Stanford M. Lyman

Social Movements and Civil Society: A Theory of Social Process in the American Commonwealth

SUMMARY

A short presentation of the development of American sociology is given in this article. The main thesis is that American sociology was born as a substitute for the Protestant and Christian religion. In that sense, sociology took the place of a theodicy and became itself a sociodicy.

The authors explain that thesis, giving brief accounts of the work of different American sociologists at the Universities of Harvard and Wisconsin as well as documenting the thesis through the works of P. Lazarsfeld, E. Goffman, Robert Park and others. A special emphasis is given to the analysis of the contemporary streams of neomarxism in the USA as well as to the analysis of the conditions of the formations of autonomous social movements.

Translated by
O. Čaldarović